

Domonkosi Ágnes: Stíluselemzés, trópusok, alakzatok.

Pandora könyvek 5. Líceum Kiadó. Eger, 2006. 187 p.

A kötet a fiatal, szakmai körökben azonban máris ismert, sőt elismert szerzőnek a stilisztikai tárgyú dolgozatait fogja egybe. A tanulmányok 1998 és 2006 között születtek, illetve jelentek meg folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben, továbbá az ELTE BTK Stíluskutató csoportja munkatársai által most készülő alakzatlexikon elméleti megalapozásának részei.

A szerző a tanulmányokat három tematikus egységbe sorolja be. Az első a posztmodern szépirodalom stilisztikai elemzésének lehetőségeit kutatja: ebben Domonkosi Ágnes igazán úttörőnek számít; a kellő szakmai felkészültségén kívül megvan hozzá a szellemi nyitottsága és alkotó fantáziája. Garaczi László hat kötetének és több, köteten kívül megjelent művének stilisztikai elemzése az első tanulmány. A nyelvelméleti alapja a strukturalista nyelvfelfogásra épülő funkcionális stilisztika, kiegészítve a legújabb irodalomértelmezésben szükséges pragmatikai és hermeneutikai nézőponttal. A tanulmány áttekinti a szövegeket a lehetséges stíluszinteken, értékelő interpretációs gyakorlatot alkalmazva. Elemzése szintetizáló; jól tudja, hogy a posztmodern prózában nem a hagyományos jelentésképzést kell keresni: a stílémák átlényegülnek. A mintegy negyvenoldalmi tanulmányban a terjedelem, a kifejtettség és a mondanivaló teljes összhangban van.

Parti Nagy Lajos „elrepullman” című költeményének elemzése a második dolgozat; ez a posztmodern költői stílus és az átértékelődött nyelv viszonyát kutatja. A 70-es évek végétől új nyelvi magatartás jelent meg az irodalomban: háttérbe szorult a referenciális funkció, a tárgynyelv metanyelvvé, a forma tartalomává vált – állapítja meg a szerző. A referencialitás elbizonytalanodása azonban nem jelentheti a stílus fogalmának érvénytelenedését: a stilisztikai kategóriákat is át kell értékelni.

Az *elrepullman* szó lexikai robbanás, grammatikai elcsúszás az *elrepül* ige és a *pullman* főnév kontaminációja. A vers felidézi az utazás archetipikus gondolatkörét, több azonban utazásnál, azonban nehéz hozzárendelni elfogadható valóságdarabot. Vers jellege (a jambikus lejtés, a páros rímek, a keretes szerkezet) megfelel a hagyományos lírai költemény stílustípusának, ez azonban ellentmondásban van a szöveg szemantikai tartományával. Szürrealisztikus képisége „felidézi a megjeleníthetetlen magában a megjelenítésben”. E vázlatos bemutatás talán érzékeltetheti Domonkosi Ágnes elemzésének kivételes invenciózusságát.

A kötet második tematikus egysége a képszerűség szerepének elemzési lehetőségeit kutatja elméleti szinten, továbbá elméletileg jól megalapozott elemzésekben, sőt egy nagyon ötletes tantárgy-pedagógiai, oktatásmetodikai tanulmányban a képszerűség iskolai tanításáról is szól. Ezt alkalmazva a tanulók alkotó képzeletének igénybevételével alakíthatja ki a módszert fel-

használó tanár a szóképek pontos fogalmát, rendszerét az oktatás során. A bemutatott eljárások alkalmasak arra is, hogy a fiatalok fogékonnyá váljanak a legújabb költői művek képiségének felismerésére, értelmezésére.

Az emlékezet metaforái a magyar nyelvben című tanulmány kognitív megközelítéssel tárja fel, hogy milyen forrástartományok érvényesülnek az emlékezet konceptualizálásában mint céltartományban. Az emlékezés nyelvi modelljében – állapítja meg – egymás mellett érvényesülnek a kint-bent, elől-hátul, mélyen-felszínen térdimenzióban szerveződő jelentésstruktúrák. A tanulmányban nagy mennyiségű köznyelvi, publicisztikai és művészi szövegből vett példa alapján állapít meg Domonkosi Ágnes az emlékezet magyar nyelvű metaforizálásában érvényesülő sajátosságokat. Ezeknek az elemzése hozzájárulhat a költői nyelv hatásainak bemutatásához is.

Tematikusan és módszertanilag is kapcsolódik a fentihez a kötetbeli József Attila-tanulmány: „*Belül ég, de kívül éget*”. *A kint-bent viszonylat megjelenítése József Attila költészetében.* A címben megjelölt jelentésstruktúrák a szerző szerint lehetőséget adnak a szubjektum és a világ viszonyának orientációs metaforák révén való megjelenítésére. A költő világában a kint és a bent ellentéte és egysége több szinten értelmezhető, s a legnagyobb versekben is szerepet kap.

A képszerűség szerepe Kossuth stílusában című tanulmány Kossuth beszédeit és cikkeit elemezve a képszerűségnek az érvelésben betöltött szerepét, az elemi képek összekapcsolódását, a képszerűségeket vizsgálja. A kognitív metaforakutatás eredményeire is építve vizsgálja Kossuth képtípusait, s megállapítja, hogy ezek általában nem elszigetelt, egyes képek, hanem nagyobb szerkezeti egységekben érvényesülő, tematikusan csoportosítható fogalmi metaforák. Ilyenek: a nemzet – család, anya – haza; nagyobb a szemantikai távolság az elvont fogalom – élőlény azonosítása esetén. Kossuth víziószerű képeiben a szimbolikus erő, a szuggesztív hatás mellett háttérbe szorulhat az intellektuális funkció.

Fontos elméleti kérdést boncolgat *A metaforikus szövegek koreferenciális elemzésének kérdései* című dolgozat. A koreferenciális elemek a szövegösszefüggés meghatározó hordozói, ezért a szövegszerűség leírásában szerepet kell kapnia a metaforizáltság értelmezésének is. Petőfi S. János szerint a képi szint a másodfokú, azaz figurális interpretáció része, de a szemiotikai textológia még nem oldatta meg a metaforikusság és a koreferencialitás viszonyát. A metafora – írja Domonkosi Ágnes – valami újat tár fel a valóság szerkezetéből. Alkotásuk és megértésük során mindig két különböző konvencionális jelölő érték aktivizálódik, de az utaltak nyelvileg azonosítódnak egymással, azaz koreferensek. Fontos tehát a szövegelmélet számára a metaforikusság részletes, elméleti és gyakorlati vonatkozásban való értelmezése.

Ugyancsak a képszerkezet jelentésviszonyaival foglalkozik a szerző Baka István *Tájkép fohással* című költeményét értelmezve. Az elméleti és módszertani bevezető után bemutatja a vers képszerkezetét, azzal a céllal, hogy a metaforákban egymás mellé rendelődő jelentések kölcsönviszonyának szerepét látassa meg egy új jelentésszerkezet létrehozásában, amelyben a társított elemek szavai egymáshoz viszonyítva kanak szerepet. A kiválasztott költemény különösen alkalmas az elemzésre, két izotópsíkon mozgó, allegorikussá növekvő képszerkezete folytán.

A harmadik tematikus egység *Az alakzatok szerepének értelmezési lehetőségei* főcímet hordozza. Egy nagyigényű elméleti és három alapos elemző tanulmányt tartalmaz. *Az alakzatok és a retorika* című tanulmány tudománytörténetét mutatja be; számba veszi az alakzatok retorikai örökségét. A szónoki beszédek készítésének öt fázisa közül három gondolati, kettő nyelvi művelet: az alakzatok ez utóbbiakban jelennek meg.

A *Kérdésalakzatok az újságírás nyelvhasználatában* című, nagy terjedelmű tanulmány a kérdésnek mint alakzatnak (a nemzetközi és magyar szakirodalom alapján) bemutatja a tudománytörténetét, majd sokféle publicisztikai szövegtípusban elemzi a nem kérdés funkciójú kérdések stiláris szerepeit és lehetőségeit. A kérdés különböző alakzatainak (interrogatio, subiectio, communicatio, increpatio stb.) lényeges szerepük van a hatékony tájékoztatásban és állásfoglalásra készítésben.

A praeteritio alakzatának nyelvi megformáltságát, működését és funkcióit elemzi a következő tanulmány, az elhallgatva kimondás változataiként értelmezve az alakzattípust. A szerző elemzi az alakzat szerepét a különböző szövegtípusokban a társalgástól a művészi szövegig.

A kötet utolsó tanulmánya Kazinczy Sallustius-fordításának ő-zését veszi vizsgálat alá, szélesebb látókörrel foglalkozva a jelenséggel: a forrásszöveg és a célszöveg stílusekvivalenciájának kérdését téve középpontba. A részletes elemzést problémaérzékenység és filológiai alaposág jellemzi.

Domonkosi Ágnes szociolingvisztikai tárgyú monográfiájára és nyelvpolitikai elméleti tanulmányaira máris sokat hivatkozik a vonatkozó szakirodalom. Nagy nyereségnek tartjuk, hogy stilisztikával foglalkozó írásai így összegyűjtve olvashatók: új szemléletük, egyéni látásmódjuk, elméleti és gyakorlati kidolgozottságuk alapján azt remélhetjük és várhatjuk, hogy a szerző e diszciplínában is további jelentős műveket fog alkotni.

V. Raisz Rózsa